

ВНЕСОК УКРАЇНСЬКИХ ПСИХОЛОГІВ ПЕРШОЇ ЧВЕРТІ ХХІ СТОЛІТТЯ В РОЗРОБЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ ПСИХОЛОГІЧНОГО БЛАГОПОЛУЧЧЯ СТУДЕНТІВ

CONTRIBUTION OF UKRAINIAN PSYCHOLOGISTS OF THE FIRST QUARTER OF THE 21ST CENTURY TO THE DEVELOPMENT OF THE ISSUE OF PSYCHOLOGICAL WELL-BEING OF STUDENTS

Стаття присвячена дослідженню внеску українських психологів першої чверті ХХІ століття в розроблення проблеми психологічного благополуччя студентів. Зазначається, що перед сучасним студентством постало чимало викликів. Протягом декількох років вища освіта існувала в умовах пандемії, яку спричинило поширення захворюваності на COVID-19. Тому в цей період на часі були питання створення безпечного середовища й запровадження дистанційного формату навчання. Крім цього, вища освіта в Україні зазнала серйозних утрат унаслідок війни. Останні події змушували студентство адаптуватися до нових умов, часто переживаючи пригнічений емоційний стан, погіршення пізнавальної діяльності, неможливість перспективного планування, відчуття безсилля щось змінити, що знизило психологічне благополуччя майбутніх фахівців.

З початку ХХІ століття в теоретико-емпіричних дослідженнях вітчизняних психологів проблема психологічного благополуччя особистості, зокрема студента, досліджується ґрунтовно. Серед напрямів дослідження психологічного благополуччя студентів українські психологи неабиякий інтерес виявляють щодо уточнення розуміння поняття «психологічне благополуччя студентів»; його структури й рівнів; зв'язку із ціннісно-смісловими орієнтаціями (життєвими цілями, процесом життя, результативністю життя) і життєстійкістю; взаємозв'язку з параметрами особистісної й соціальної ідентичності; особливостей у студентів із різним типом спрямованості; специфіки в студентів різних профілів підготовки; його рівня під час війни; переживання в умовах ковідної пандемії та в ситуації воєнного стану тощо.

Акцентовано, що під час побудови програм психологічного супроводу благополуччя студентів варто враховувати специфіку та способи збереження психологічного благополуччя, які використовують представники прагматичного, екзистенційного, комунікативного, соціального, волонтерського ландшафтів і ландшафту саморозвитку (за Т. Титаренко); складників психологічного благополуччя як орієнтирів особистісного зростання студентів під час переходу від війни до миру (за М. Дворник).

Ключові слова: психологічне благополуччя, особистість, позитивне функціонування особистості, студент, психологічний супро-

від благополуччя студентів, особистісне зростання.

The article is dedicated to exploring the contribution of Ukrainian psychologists of the first quarter of the 21st century to the development of the issue of psychological well-being among students. It is noted that contemporary students face numerous challenges. For several years, higher education has existed in the conditions of a pandemic caused by the spread of COVID-19. Therefore, during this period, questions of creating a safe environment and implementing distance learning formats were crucial. Additionally, higher education in Ukraine has suffered significant losses due to the war. Recent events forced students to adapt to new conditions, often experiencing a depressed emotional state, worsened cognitive activity, inability to plan prospects, and a sense of helplessness to change anything, all of which lowered the psychological well-being of future professionals.

Since the beginning of the 21st century, Ukrainian psychologists have thoroughly researched the problem of psychological well-being, particularly among students, in theoretical and empirical studies. Among the research directions on the psychological well-being of students, Ukrainian psychologists have shown considerable interest in refining the understanding of the concept of "psychological well-being of students"; its structure and levels; its connection with value orientations (life goals, the process of life, life effectiveness) and resilience; the relationship with parameters of personal and social identity; peculiarities among students with different orientations; specifics among students of different training profiles; the level during wartime; experiences in conditions of the COVID-19 pandemic and in a state of war, and so on.

It is emphasized that when building programs for psychological support of student well-being, it is important to consider the specificity and ways of preserving psychological well-being used by representatives of pragmatic, existential, communicative, societal, volunteer landscapes, and the landscape of self-development (according to T. Tytarenko); components of psychological well-being as guidelines for personal growth of students during the transition from war to peace (according to M. Dvornik).

Key words: psychological well-being, personality, positive personality functioning, student, psychological support of students' well-being, personal growth.

УДК 159.9.019:378.17

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-5208.2024.59.9>

Харченко А.С.

к.психол.н.,
доцент кафедри психології
Полтавський національний педагогічний
університет імені В.Г. Короленка

Юдіна Н.О.

к.психол.н.,
доцентка кафедри психології
Полтавський національний педагогічний
університет імені В.Г. Короленка

Гончарова Н.О.

к.психол.н.,
доцентка кафедри психології
Полтавський національний педагогічний
університет імені В.Г. Короленка

Постановка проблеми. У першій чверті ХХІ століття вища освіта є важливим чинником конкурентоспроможності й незалежності нашої країни, одним із вагомих ресурсів, який впливає на розвиток суспільства.

У системі вищої освіти актуальним виявляється питання реформування, імплементації норм прийнятого у 2014 році у новій редакції Закону України «Про вищу освіту», упровадження внутрішнього й зовнішнього забезпе-

чення якості вищої освіти, сприяння розвитку «індивідуальних освітніх траєкторій» студентів, узгодження зі стандартами, що діють у Європейському освітньому просторі. Крім цього, перед сучасним студентством постало чимало викликів. Протягом декількох років вища освіта існувала в умовах пандемії, яку спричинило поширення захворюваності на COVID-19. Тому в цей період на часі були питання створення безпечного середовища й запровадження дистанційного формату навчання. Крім цього, вища освіта в Україні зазнала серйозних утрат унаслідок війни. Останні події змушували студентство адаптуватися до нових умов, часто переживаючи пригнічений емоційний стан, погіршення пізнавальної діяльності, неможливість перспективного планування, відчуття безсилля щось змінити, що знизило психологічне благополуччя майбутніх фахівців.

Аналіз останніх публікацій. З початку XXI століття проблема психологічного благополуччя особистості ґрунтовно досліджується як зарубіжними, так і вітчизняними психологами в контексті загального благополуччя особистості.

Зарубіжні дослідники розуміють психологічне благополуччя як багатовимірний конструкт (М. Аргайл; Н. Бредберн; Е. Десі; Ф. Дінер; К. Ріфф; Р. Райан; К. Ріфф; К. Роджерс, М. Селігман та інші). Психологічне благополуччя розглядається як інтегративне утворення, один із рівнів загального благополуччя особистості.

Теоретичний аналіз проблеми показав, що у вітчизняній психології психологічне благополуччя – це інтегративне утворення; представлені його моделі, параметри, критерії, показники, функції, умови формування. Також науковці виділяють різні підходи до його дослідження: аксіологічний; функціональний; психофізіологічний; системний; середовищний тощо.

Результати теоретичних та емпіричних досліджень психологічних основ самодетермінації психологічного благополуччя особистості висвітлено Л. Сердюк, І. Данилюком, В. Турбан, О. Пеньковою, Н. Володарською [9].

Питанням еколого-психологічних детермінант суб'єктивного благополуччя особистості присвячені дослідження Ю. Швалба, О. Верніка, О. Вовчик-Блакитної, Т. Кирпенко, О. Павленко, О. Рудоміно-Дусятської [6].

Н. Волинець [1] виявила гендерні, вікові й типологічні особливості особистісного благополуччя персоналу Державної прикордонної служби України; особливості переживання особистісного благополуччя прикордонниками з різним службовим статусом і вислугою років.

Вивчення психологічного благополуччя під час пандемії корона-вірусу COVID-19 прове-

дене І. Тітовим, Т. Тітовою, К. Седих, С. Джакомуцці, М. Ертл, М. Рабе [11].

На думку Т. Титаренко, можливості збереження психологічного благополуччя в ситуації пандемії пов'язані із життєвою ситуацією, яку людина певним чином сприймає, оцінює й переживає [12]. Також, на її думку, існує зв'язок зі змінами в житті, які проявляються в особливостях зв'язку переосмисленого минулого, оновленого теперішнього й більш-менш прогнозованого майбутнього та із ціннісно-смісловими характеристиками, що проявляються у відповідних ландшафтах життєтворення.

У дослідженні М. Дворник [4] уточнено поняття психологічного благополуччя в умовах переходу від війни до миру й виокремлено його відповідні складники. Нею зроблено акцент на транзитивності соціальних процесів сучасного українського соціуму, перехід від війни до миру представлено як тло для особистих криз, нестабільності й підвищеної тривожності. Складниками психологічного благополуччя в умовах переходу від війни до миру визначено такі: позитивні стосунки особистості як рефлексія персонального миру через мир у громаді; внесок у благополуччя інших як культивування власної відповідальності за спільне благо через ідентифікацію зі значущою групою; відчуття компетентності та спроможності здійснювати осмислену активність; наявність персональних цілей; самоповага й оптимізм.

Метою дослідження є теоретичний аналіз внеску українських психологів першої чверті XXI століття в розвиток проблеми психологічного благополуччя студентів.

Для досягнення мети потрібно виконати такі **завдання**: 1) визначити напрями дослідження психологічного благополуччя студентів у першій чверті XXI століття; 2) проаналізувати підходи до вивчення українськими психологами психологічного благополуччя студентів; 3) з'ясувати перспективні вектори дослідження особливостей психологічного благополуччя студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Напрямами досліджень психологічного благополуччя студентів у вітчизняній психології є такі: уточнення розуміння поняття «психологічне благополуччя студентів»; його структура й рівні; зв'язок із ціннісно-смісловими орієнтаціями (життєвими цілями, процесом життя, результативністю життя) і життєстійкістю; взаємозв'язок із параметрами особистісної й соціальної ідентичності; особливості в студентів із різним типом спрямованості; специфіка в студентів різних профілів підготовки; його рівень під час війни; переживання в умовах ковідної пандемії та в ситуації воєнного стану тощо.

Л. Джаббарова [5] визначає психологічне благополуччя студентської молоді як інтегральну сукупність психологічних властивостей студентів, обумовлену комплексом зовнішніх і внутрішніх чинників, які сприяють позитивному функціонуванню особистості в процесі навчально-професійної діяльності. У структурі психологічного благополуччя науковиця виділила такі компоненти: гносеологічний, мотиваційний, афективний, ціннісний і конативний. Вона констатувала, що більшість студентів мають середній і високий рівні психологічного благополуччя, а також взаємозв'язки між різними параметрами особистісної й соціальної ідентичності та психологічним благополуччям студентів. Так, найбільш значущі зв'язки встановлено з консолідованістю особистісної ідентичності, зі структурною функцією ідентичності й із професійною та громадянською ідентичністю. Також доведено, що особистісна й соціальна ідентичність слугують предикторами психологічного благополуччя. На психологічне благополуччя студентів впливають такі параметри особистісної й соціальної ідентичності: консолідованість Я-образу в часі й просторі, діяльне-Я, позитивність професійної та громадянської ідентичності, складність соціальної ідентичності.

Н. Гранкіна-Сазонова [3] дослідила психологічне благополуччя й життєстійкість студентів факультетів психології, лабораторної діагностики, історичного та фізико-енергетичного. За його результатами виявлено, що студенти-психологи мають значущо вищі показники психологічного благополуччя та деяких його складників, ніж студенти інших спеціальностей. Середні показники психологічного благополуччя й життєстійкості студентів відповідають середнім нормативним рівням. Вона спростувала ідею, що професію психолога обирають особи з низьким рівнем психологічного благополуччя, і висунула припущення, що чинником вибору цієї професії є мотивація особистісного зростання й високий рівень самоприйняття.

Л. Сердюк [10] встановлено, що психологічне благополуччя студентів пов'язане із ціннісно-смысловими орієнтаціями (життєвими цілями, процесом життя, результативністю життя) і життєстійкістю. Отже, психологічне благополуччя особистості можна вважати психологічною основою її безпеки, що виконує саморегулятивну функцію збереження цілісності й стабільності особистості як психологічної системи.

У дослідженні, проведеному спільно з Н. Гончаровою, виявлено, що в студентів педагогічних спеціальностей спрямованість визначає психологічний зміст їхнього благополуччя [13]. Майбутнім учителям і вихователям, що мають гуманістичний тип

спрямованості, властиві високий рівень позитивних взаємин із навколишніми, управління середовищем, задоволеності життям і його умовами; студентам із прагматичним типом – високий рівень цілей у житті, автономії та задоволеності основних життєвих потреб; майбутнім учителям і вихователям з екзистенційним типом – високий рівень особистісного зростання й самоприйняття; студентам з егоцентричним типом – високий рівень психосоціального стресу й нижчі значення порівняно з іншими групами досліджуваних показників психологічного благополуччя.

На нашу думку, психологічне благополуччя студентів зумовлено обраним ними фахом, що передбачає різні форми навчально-професійної активності й відмінний ступінь особистісного саморозвитку. Студенти-психологи приділяють увагу власному особистісному розвитку, надають вагомої ролі системі комунікацій у професійному становленні, характеризуються вираженими показниками психологічного благополуччя, соціального й емоційного здоров'я, що реалізується за рахунок активного включення у взаємини, надання й отримання підтримки, дотримання автономії, зростання й досягнення особистості. Проте студенти технічних спеціальностей не надають особистісному розвитку вагомого значення під час професіоналізації. Їм властиві нижчі показники психологічного благополуччя. Ці студенти більше цілеспрямовані в житті, схильні реалізуватися у виробничій діяльності, не мають вираженої залежності якості життя від успішності в системі комунікацій [14].

У ході дослідження рівня психологічного благополуччя майбутніх психологів під час війни М. Горенко та К. Радзівіл [2] встановлено, що всі досліджувані іноді зазнають пригніченого емоційного стану. П'ята частина респондентів не може ефективно контролювати свій емоційний стан як свідчення потреби в розвитку стратегій саморегуляції та психологічної підтримки. У більшості студентів спостерігалось погіршення пізнавальних психічних процесів. 70,0% майбутніх психологів указали на проблеми зі сном, що відбивається на загальному психічному здоров'ї та здатності ефективно функціонувати в умовах стресу й нестабільності. У структурі психологічного благополуччя студентів показники за шкалами «Автономія» й «Управління середовищем» виявилися низькими.

Н. Коструба [7] здійснила емпіричний аналіз особливостей психологічного благополуччя студентів у період війни. У більшості респондентів зафіксовано середній рівень благополуччя (він виявляється в цілісному, реалістичному погляді на життя, відкритості до нового досвіду, безпосередності й природності переживань). Також виявлено, що студенти жіночої

статі мають більш довірливі стосунки з навколишніми, дбають про їхнє благополуччя, постійно працюють над особистісним розвитком і нарощенням свого потенціалу, мають чіткі цілі та наміри в житті, позитивно ставляться до себе, приймають себе. Проте студенти чоловічої статі важче будують стосунки, не мають інтересів у житті, не займаються самореалізацією, не бачать сенсу, не формулюють життєвих цілей, незадоволені собою, хочуть здаватися тими, ким не є.

Н. Савелюк [8] провела порівняльне емпіричне дослідження переживання українською студентською молоддю психологічного благополуччя в умовах ковідної пандемії й у ситуації воєнного стану. Вона зафіксувала в переживанні психологічного благополуччя студентами як позитивні, так і негативні статистично значущі зміни. Так, позитивні трансформації здебільшого стосуються «Автономії», а негативні – «Управління середовищем». У дослідженні встановлено, що в ситуації війни студенти показали істотно вищу когнітивну складність під час осмислення власного психологічного стану порівняно з періодом ковідної пандемії. Домінантною категоріально-смісловію структури переживання психологічного благополуччя студентами в умовах пандемії виявився біполярний фактор «Мої життєві плани та їх реалізація як особиста гордість/Відсутність уміння планувати життя як джерело моїх особистих розчарувань»; студентами в умовах воєнного стану – біполярний також, проте менш вагомий фактор «Осміслене та приємне самовдосконалення в соціумі/Заздрісна й безглузда самотність». Причому найбільш вираженим в обох умовах виявився ресурс «Особистісне зростання».

Перспективними векторами подальших досліджень психологічного благополуччя студентів в Україні може бути розроблення програм його психологічного супроводу. Вельми актуальним у цьому стосунку є висновки Т. Титаренко [12], що в умовах пандемії прагматичний, екзистенційний, комунікативний, соцієтальний, волонтерський ландшафти й ландшафт саморозвитку мають свою специфіку і способи збереження психологічного благополуччя та що найбільш позитивно впливає на актуальний стан психологічного благополуччя ландшафт саморозвитку. Тому під час побудови програм психологічного супроводу благополуччя студентів варто враховувати ці особливості. Також доцільною видається й структура психологічного благополуччя під час переходу від війни до миру, запропонована М. Дворник [4]. Складники цієї структури психологічного благополуччя можуть бути використані як орієнтири особистісного зростання студентів.

Висновки. Таким чином, на початку XXI століття проблема психологічного благополуччя студентів набула інтенсивного розвитку на вітчизняних теренах. Психологічне благополуччя студентів розуміється як інтегральна сукупність психологічних властивостей, що зумовлена зовнішніми й внутрішніми чинниками. Також психологічне благополуччя студентів пов'язується з позитивним функціонуванням особистості в процесі навчально-професійної діяльності.

Психологічне благополуччя студентів досліджували в напрямках його визначення, структури та рівнів; зв'язку з різними сторонами особистості; за різних умов навчання; за різної ситуації в країні. Також неабиякого значення набуває розроблення програм психологічного супроводу благополуччя студентів. Перспектива подальших досліджень полягає в аналізі доробку українських психологів з проблеми психологічного благополуччя студентів у XX столітті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Волинець Н.В. Психологічні особливості особистісного благополуччя в професійній сфері життєдіяльності : монографія. Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2019. 620 с.
2. Горенко М.В., Радзівіл К.П. Психологічне благополуччя майбутніх психологів в умовах війни. *Габітус*. 2023. Вип. 56. С. 65–69.
3. Гранкіна-Сазонова Н.В. Психологічне благополуччя та життєстійкість студентів-психологів як важливі чинники освоєння професії. *Psychological journal*. 2018. № 7. С. 23–42.
4. Дворник М.С. Психологічне благополуччя особистості під час переходу від війни до миру. *Наукові студії із соціальної та політичної психології*. 2020. Вип. 45 (48). С. 79–87.
5. Джаббарова Л.В. Особливості взаємозв'язку психологічного благополуччя з особистісною та соціальною ідентичністю : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01. Харків, 2019. 251 с.
6. Еколого-психологічні детермінанти суб'єктивного благополуччя особистості: монографія / Ю.М. Швалб та ін. ; за ред. Ю.М. Швалба. Київ-Львів : Видавець Вікторія Кундельська, 2021. 234 с.
7. Коструба Н. Психологічне благополуччя студентів у період війни: емпіричний аналіз. *Психологічні перспективи*. 2022. Вип. 40. С. 51–61.
8. Савелюк Н. Психологічне благополуччя студентської молоді: порівняльний аналіз у ковідному і воєнному контекстах. *Психологічні перспективи*. 2022. Вип. 39. С. 322–340.
9. Самодетермінація психологічного благополуччя особистості: монографія / Л.З. Сердюк та ін. ; за ред. Л.З. Сердюк. Київ-Львів : Видавець Вікторія Кундельська, 2021. 236 с.
10. Сердюк Л.З. Структура та функція психологічного благополуччя особистості. *Актуальні проблеми психології* : збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Київ, 2017. Вип. 17. Том V : Психофізіологія. Психологія праці. Експериментальна психологія. С. 124–133.

11. Психологічне благополуччя особистості в період пандемії COVID-19 / І.Г. Тітов та інші. *Психологія і особистість*. 2020. Вип. 2 (18). С. 55–76.

12. Титаренко Т.М. Можливості збереження психологічного благополуччя в ситуації пандемії : наукова доповідь на методологічному семінарі НАПН України «Актуальні проблеми психологічної протидії негативним інформаційним впливам на особистість в умовах сучасних викликів» 8 квітня 2021 р. *Вісник Національ-*

ної академії педагогічних наук України. 2021. Том 3. № 1. С. 1–7.

13. Харченко А.С., Гончарова Н.О. Особливості психологічного благополуччя студентів із різним типом спрямованості. *Психологія і особистість*. 2017. № 2 (12). С. 185–193.

14. Харченко А.С. Особливості психологічного благополуччя студентів різних профілів підготовки. *Молодий вчений*. 2021. № 4 (92). С. 175–178.